

Proefschrift

Educating the self-critical doctor; using a portfolio to simulate and assess medical students' reflection.

Driessen EW. Educating the self-critical doctor; using a portfolio to simulate and assess medical students' reflection. Universiteit Maastricht, 25 juni 2008. Promotoren: prof. dr. J.D.H.M. Vermunt (Utrecht) en prof. dr. C.P.M. van der Vleuten (Maastricht); co-promotor: dr. J. van Tartwijk (Leiden). 157pagina's. ISBN: 978-90-78213-06-2

Naam:	Erik W. Driessen
1994	Afgestudeerd als onderwijskundige aan de Universiteit van Amsterdam. Start carrière bij de Universiteit van Maastricht (werkzaam geweest bij de Faculteiten Economie, Gezondheidswetenschappen en Rechtsgeleerdheid).
2000	Coördinator van de ontwikkeling en implementatie van het portfolio in het nieuwe Maastrichtse curriculum geneeskunde. Dit project vormde de basis voor het proefschrift.
Onderzoeksgebieden	<ul style="list-style-type: none"> • Leren en beoordelen in de werkplaats. • Het stimuleren van een door zelfkritiek gekenmerkte houding van artsen.
Huidige functie	Universitair docent bij de Capaciteitsgroep Onderwijsontwikkeling & Onderwijsonderzoek, Faculty of Health, Medicine and Life Sciences, Universiteit Maastricht.

Inleiding

Recente veranderingen in het artsenberoep en de opkomst van het portfolio als nieuw onderwijsinstrument in de basisartsopleiding vormen de inspiratie voor dit proefschrift. Het samenvallen van deze twee ontwikkelingen is niet toevallig. Er wordt in de huidige medische praktijk meer dan ooit een beroep gedaan op de

zogenaamde 'zachte vaardigheden' van de arts, zoals samenwerken, professionaliteit en communicatie. Dit heeft verschillende oorzaken. De moderne arts functioneert steeds meer in interdisciplinaire teams en heeft behandelrelaties met (vaak) mondig en – via internet – goed geïnformeerde patiënten. Bovendien ziet de arts zich geconfronteerd met een steeds snel-

ler aanzwellende stroom van nieuwe medische inzichten, die – al/of niet in richtlijnen vertaald – consequenties hebben voor de dagelijkse praktijk. Als er iets mis gaat, bijvoorbeeld bij klachten van patiënten, zijn het vaak de zachte vaardigheden van de arts die in het geding zijn. In de onderwijsliteratuur en in de medische onderwijspraktijk wordt het portfolio geafficheerd als de methode bij uitstek om zachte vaardigheden te verwerven en te beoordelen. Daarbij wordt het wenselijk geacht om de huidige student reeds vroeg in de artsopleiding te trainen in reflectievaardigheden. Hoe het portfolio hiervoor in te zetten? Hierover waren in 2001, bij de start van dit proefschrift, maar weinig empirische gegevens beschikbaar.

Onderzoeksthema

Om deze lacune aan te vullen is als kernthema voor dit promotieonderzoek gekozen: de mogelijkheden en onmogelijkheden van het portfolio als hulpmiddel om de aankomende arts te leren kritisch te reflecteren op het eigen functioneren.

De centrale onderzoeksvragen zijn: In hoeverre ondersteunt het werken aan een portfolio de ontwikkeling van reflectievaardigheden en kan het portfolio ook worden ingezet voor het beoordelen van deze vaardigheden?

Subvragen zijn: Welke factoren bepalen of het portfolio doeltreffend is? Waarom is dit soms wel en soms niet het geval? Is het medium (papier of digitaal) van het portfolio van invloed op de kwaliteit? Hoe kan de mentor de reflectievaardigheid van de student helpen verbeteren? Welke beoordelingsprocedure doet recht aan de kwalitatieve informatie in het portfolio en hoe betrouwbaar en valide is deze beoordeling? Om deze vragen te beantwoorden zijn zeven studies uitgevoerd. De methodologie daarvan bestaat uit een mix van kwantitatieve en kwalitatieve methodes,

casusbeschrijving en een systematisch review van de literatuur.

Conclusie

Wat zijn nu de opvallendste conclusies? In een notendop: het portfolio is een prima onderwijsinstrument, niet alleen om reflectievaardigheden te verwerven maar ook om ze te beoordelen. Echter, deze uitspraak vereist nuancering. De boodschap aan portfoliogebruikers luidt: het succes van elk portfolio is conditioneel. Onvermijdelijk verspillen student en docent hun energie als het portfolio niet voldoet aan cruciale voorwaarden. Ons onderzoek bevestigt bevindingen in andere contexten over eisen die aan een portfolio gesteld moeten worden, namelijk goede begeleiding door een mentor en voldoende nieuwe ervaringen zodat de student zinvol kan reflecteren. Resultaten van andere studies in het proefschrift weerleggen bestaande theorie of vullen deze aan. Opvallende onverwachte resultaten zijn de aanvaardbare interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van het portfolio als toetsinstrument en de haalbaarheid van de combinatie van verwerven en beoordelen van reflectievaardigheden in één portfolio.

De belangrijkste implicaties van dit proefschrift voor de onderwijspraktijk zijn:

- Doel en werkwijze van het portfolio moeten duidelijk worden uitgelegd, niet alleen aan de studenten maar ook aan de docenten die ermee werken.
- De student moet bij het samenstellen van het portfolio begeleiding krijgen van een mentor. Begeleidingsgesprekken waarin de mentor feedback geeft op het portfolio, de student helpt om nieuwe, haalbare leerdoelen te formuleren en aanwijzingen geeft hoe hij/zij daaraan kan werken, scoren hoog bij studenten.
- Het portfolio moet structureel zijn ingebed in de inhoud en de organisatie van het curriculum.

- Het portfolio moet formeel zijn opgenomen in het toetsprogramma om te voorkomen dat de studenten hun aandacht en inspanningen verleggen van het portfolio naar andere, wel getoetste onderwijsonderdelen.
- Studenten moeten duidelijke richtlijnen krijgen over wat er van hen wordt verwacht zonder dat hun vrijheid te sterk wordt ingeperkt door overdreven gedetailleerde voorschriften met betrekking tot de inhoud van het portfolio.
- Het portfolio moet gebruikersvriendelijk zijn en de belasting, qua inspanning en tijd, moet voor zowel student als docent redelijk zijn. Het produceren van inhoudsloze stapels papier is uit den boze. Bij een elektronisch portfolio moet het systeem goed functioneren en voor alle betrokkenen makkelijk toegankelijk en bruikbaar zijn.
- De kwaliteit van de beoordelingsprocedure kan gewaarborgd worden door periodieke feedback, door inbreng van verschillende personen als informatiebron – waaronder de student zelf – en door het toepassen van een sequentiële beoordelingsprocedure.

Aanbevelingen

Verder fundamenteel onderzoek zal meer inzicht moeten bieden in reflectie en de rol van reflectie bij het leren. De interactie tussen mentor en portfolio en de competenties van de effectieve mentor zijn andere onderwerpen die verder onderzoek vragen. Ten slotte: het toepassen van criteria voor kwalitatief onderzoek bij het ontwerpen van beoordelingsprocedures, zoals gedaan in dit proefschrift, opent een scala aan nieuwe mogelijkheden voor onderzoek van onderwijs en onderwijsontwikkeling.